

UDK 272-772(497.581.1Zadar)“16”(091)
272-722.52Florio, B.
272-75:373(497.581.1Zadar)“1669”(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 30. srpnja 2019.
Prihvaćeno za objavljivanje: 1. lipnja 2020.

FLORIJEVO SJEMENIŠTE U ZADRU – PRILOG POZNAVANJU NJEGOVA OTVORENJA I DJELOVANJA*

Zdenko DUNDOVIĆ, Zadar

U radu se na temelju arhivskoga gradiva Državnoga arhiva u Veneciji, Arhiva Zadarske nadbiskupije, Državnoga arhiva u Zadru i Znanstvene knjižnice u Zadru te objavljene znanstvene literature razmatra godina otvorenja Florijeva sjemeništa u Zadru. Na temelju novih spoznaja postavlja se teza da je Florijevo sjemenište u Zadru otvoreno 1669. godine. Usto će se u radu razmotriti religijski i društveno-politički uzroci zakašnjelog otvorenja Florijeva sjemeništa na temelju oporučne ostavštine te konačnog izvršenja oporuke i kodicila zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija (1642. – 1656.) od 1653. i 1656. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *zadarski nadbiskup Bernard Florio, Florijevo sjemenište, 17. stoljeće, Zadar.*

Uvod

Dosadašnja znanstvena promišljanja u hrvatskoj historiografiji o osnutku latinskoga sjemeništa u Zadru u 17. stoljeću, poznatoga pod imenom *Florio*, prema njegovu osnivaču zadarskom nadbiskupu Bernardu Floriju (1642. – 1656.) nisu iznjedrila točan podatak o godini u kojoj je ono započelo s radom. Dijelom je za to odgovoran zadarski povjesničar i kanonik Carlo Federico Bianchi, koji je naveo da je Florijevo sjemenište u Zadru započelo s radom 1656. godine, odnosno odmah nakon smrti zadarskoga nadbiskupa Florija,¹ što u svjetlu novih saznanja, utemeljenih na istraženom arhivskom gradivu, treba odbaciti. U hrvatskoj historiografiji otvorenje Florijeva sjemeništa u Zadru uglavnom se smješta-

---

* Rad je napisan u sklopu znanstvenog projekta »Moderne europske diplomacije i istočnojadranski prostor«, koji financira Hrvatska zaklada za znanost (broj projekta: IP-2019-04-7244, akronim: MEDEA, voditeljica projekta: prof. dr. sc. Jadranka Neralić).

¹ Carlo Federico BIANCHI, *Zara Cristiana I*, Zara, 1877., str. 263–266; C. F. BIANCHI, *Fasti di Zara*, Zara, 1888., str. 96–97.

lo unutar vremenske razdjelnice 1667. – 1670. godine. Na temelju Bianchijeva izvješća, zatim natuknice Grge Novaka² i novinskih članaka u listu *Il Dalmatino* iz 1890. i 1916. godine³ Tomislav Raukar i dr. zaključili su da je latinsko sjemenište (*Florio*) u Zadru bilo osnovano negdje između 1656. i 1670. godine, ali da je ubrzo bilo ukinuto,⁴ što je također netočno. Naime, u povijesnom pregledu školstva u Zadru Ljubomir Maštrović točno je naveo da je Florijevo sjemenište u Zadru djelovalo sve do pada Mletačke Republike, odnosno do 1797. godine, iako je autor izbjegao ponuditi godinu otvorenja sjemeništa.⁵ Slavko Kovačić je prvi ustvrdio da je netočna često ponavljana tvrdnja da je nadbiskup Florio otvorio sjemenište u Zadru 1656. godine te je na temelju proučavanja arhivskoga gradiva u Tajnom vatikanskom arhivu iznio da je Florijevo sjemenište vjerojatno otvoreno prije Balbijeve smrti (+ 1669.).⁶ Stjepan Krsić smjestio je otvorenje Florijeva sjemeništa u 1670. godinu da bi kasnije revidirao svoje mišljenje i ustvrdio da je sjemenište osnovano 1667. godine.⁷ Alberto Marani ustvrdio je u svojoj knjizi da je Florijevo sjemenište započelo s radom 1669. godine, pri čemu nije naveo izvor na kojemu temelji svoju tvrdnju.⁸ Angelo de Benvenuti naveo je da su mletački prokurator sv. Marka 5. srpnja 1669. godine odaslali pravilnik s 28 članaka za početak djelovanja Florijeva sjemeništa.⁹ Konačno, Roman Jelić je bio na dobrom tragu i jedini je do danas u hrvatskoj historiografiji, koliko je poznato, citirao novinski članak u listu *Il Dalmatino* te ustvrdio da je Florijevo sjemenište otvoreno 1670. godine.¹⁰ Maranijevo, Benvenutijevo i Jelićevo stajalište najbliže su povijesnoj istini, koju je potrebno dodatno rasvijetliti na temelju arhivskoga gradiva, što je temeljni cilj ovoga rada radi boljeg razumijevanja svih okolnosti koje su utjecale na konačno službeno otvorenje Florijeva sjemeništa u Zadru 1669. godine.

1. Oporuka zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija (1642. – 1656.) iz 1653. godine i njezin kodicil iz 1656. godine

Utjecajnu ulogu u životu Zadarske nadbiskupije ostavio je nadbiskup Bernardo Florio (1642. – 1656.), koji je pripadao redu križara (*Crociferi*).¹¹ Papa Urban VIII. (1623. – 1644.) ime-

² Grga NOVAK, *Prošlost Dalmacije II*, Zagreb, 1944., str. 256.

³ *Il Dalmatino*, vol. 14, Zadar, 1890., str. 40–45; *Il Dalmatino*, vol. 40, Zadar, 1916., str. 63–72.

⁴ Tomislav RAUKAR – Ivo PETRICIOLI – Franjo ŠVELEC – Šime PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom 1409. – 1797.*, Zadar, 1987., str. 407.

⁵ Ljubomir MAŠTROVIĆ, »Povijesni pregled školstva u Zadru«, *Zadar Zbornik*, Jakša RAVLIĆ (ur.), Zagreb, 1964., str. 491.

⁶ Slavko KOVAČIĆ, »Katedralne škole u Dalmaciji pod mletačkom vlašću od konca 16. do početka 19. stoljeća prema biskupskim izvještajima Svetoj Stolici«, *Croatica christiana periodica*, god. 15, br. 27, Zagreb, 1991., str. 69.

⁷ Prikaz različitih mišljenja o osnutku Florijeva sjemeništa donio je Zvezdan Strika u recentno objavljenoj raspravi o zadarskoj dijecezanskoj sinodi 1598. godine. Zvezdan STRIKA, »Zadarska dijecezanska sinoda 1598. godine«, *Croatica christiana periodica*, god. 43, br. 83, Zagreb, 2019., str. 46–47, bilj. 30.

⁸ Alberto MARANI, *Atti pastorali di Minuccio Minucci arcivescovo di Zara (1596. – 1604.)*, Roma, 1970., str. 45–46, bilj. 2.

⁹ Angelo DE BENVENUTI, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano, 1944., str. 258–259.

¹⁰ Roman JELIĆ, »Grgur Mrganić«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 6–7, Zadar, 1960., str. 491., bilj. 30.

¹¹ O redu križara u Veneciji i njihovom početku vidi: Gian Piero PACINI, »I Crociferi e le comunità ospedaliere lungo le vie dei pellegrinaggi nel veneto medioevale secoli XII–XIV«, *I percorsi della fede d'esperienza della carità nel veneto medioevale*, Antonio RIGON (ur.), Padova, 2002., str. 155–172.

novao ga je 7. lipnja 1641. godine biskupom Agriosa na grčkom otoku Kreti, a potom 28. travnja 1642. godine zadarskim nadbiskupom. Nadbiskup Florio bio je zauzeti crkveni pastir, a jedna od temeljnih briga bila mu je naobrazba dijecezanskoga klera, zbog čega je u Zadru pokušao otvoriti sjemenište.¹² O tome da je zadarskom nadbiskupu Floriju bilo na srcu otvorenje sjemeništa za naobrazbu dijecezanskoga klera zorno svjedoči njegova oporuka. Ona je u dvama navratima objavljena u listu *Il Dalmatino* 1890. i 1916. godine te otkriva ponešto o duhovnom liku zadarskoga nadbiskupa.¹³ Ponajprije, za svoga *sveopćega baštinika* nadbiskup je imenovao *Gospodina Boga, s namjerom da sve što oporučno ostavlja bude Njemu na slavu*.¹⁴ Nadalje, nadbiskup je odredio da u slučaju smrti njegovo tijelo, ako to bude moguće, bude preneseno u Veneciju i pokopano u samostanu redovnika križara, kojima je pripadao. Ako pak umre u Zadru, što se u konačnici i dogodilo, odredio je da mu tijelo bude pokopano *u grobnicu pokraj oltara koju je već izgradio*.¹⁵ Usto je zaželio da njegov sprovod bude skroman (*senza pompa*), a za izvršitelje oporuke imenovao je prepozita crkve sv. Nikole, reda teatinaca,¹⁶ i priora samostana križara u Veneciji, koji tu službu bude obavljao u trenutku njegove smrti.¹⁷ Zadarskoj nadbiskupiji ostavio je sav novac, koji je bio položen kod zadarskoga trgovca Markantonija Lantane, kao i sva potraživanja od najmova, koji su dosegali oko 1000 dukata. O tom poslu imenovao je za izvršitelje zadarskoga arhiepizbitera Valerija Ponteata i plemića Jerolima Grisogona, *svoje cijenjene i ljubljene prijatelje (i miei amici stimati et amati da me)*. Oni su ujedno bili zaduženi popisati sav inventar pokojnoga nadbiskupa Florija te ga proslijediti imenovanim izvršiteljima oporuke u Veneciju.¹⁸ U oporuci od 13. svibnja 1653. godine nadbiskup Florio odredio je da se »nakon završetka rata s Osmanlijama (Kandijski rat 1645. – 1669., op. a.) od položenoga novca u mletačkoj kovnici i riznici (Zecca) svake godine šalje u Zadar 400 dukata za uzdržavanje šestorice sjemeništara i jednoga učitelja u sjemeništu zatvorenoga tipa (seminario serrato), a svakom sjemeništarcu neka se poda 25 dukata jednokratno«, s klauzulom da se novac ne šalje dok se ne dovrši izgradnja sjemeništa, prema oporučnim naputcima.¹⁹ Međutim, u kodicilu od 13. veljače 1656. godine nadbiskup Florio izmijenio je tu odredbu te je naložio da se od njegovih sredstava podigne sjemenište u Zadru u korist šestorice mladića, bilo iz plemićkoga bilo iz građanskoga staleža, s godišnjim prinosom od 800 mletačkih dukata, od čega je 600 dukata namijenio za uzdržavanje i odijevanje šestorice sjemeništara.²⁰ Sjemeništu je ostavio šest madraca iz nadbiskupske palače, šest pari plahti, stolnjake, sve svoje knjige

¹² Zvezdan STRIKA, »“*Catalogus episcoporum et archiepiscoporum urbis Iadertinae*“ arhidakona Valerija Ponteata«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 48, Zadar, 2006., str. 180–181. Vidi: Daniele FARLATI, *Illyricum Sacrum V*, Venetiis, 1775., str. 163–164.

¹³ *Il Dalmatino*, vol. 14, Zadar, 1890., str. 40–45; *Il Dalmatino*, vol. 40, Zadar, 1916., str. 63–72. Prijepis oporuke zadarskoga nadbiskupa Florija od 13. svibnja 1653. godine iz kancelarije mletačkoga notara Claudija Paulinija i kodicil od 13. veljače 1656. godine iz kancelarije zadarskoga notara Ambrogija Lomazzija dostupni su u četvrtoj knjizi Dukala i terminacija u Državnom arhivu u Zadru. Državni arhiv u Zadru (dalj: HR-DAZD), fond 388 (Dukale i terminacije), knj. 4, fol. 61r-67r.

¹⁴ HR-DAZD, fond 388, knj. 4, fol. 61v.

¹⁵ Riječ je o oltaru Gospe od Blagovijesti. HR-DAZD-388, fol. 388, knj. 4, fol. 62r.

¹⁶ O redu teatinaca vidi: Giuseppe GALASSO, *I Teatini*, Roma, 1987.

¹⁷ HR-DAZD, fond 388, knj. 4, fol. 62r.

¹⁸ *Isto*, fol. 63r.

¹⁹ *Isto*, fol. 63v.

²⁰ Original kodicila pohranjen je u spisima zadarskoga notara Ambrogija Lomazzija. HR-DAZD-31, BZ, *Ambrogio Lomazzi (1645–1658)*, b. I, fasc. III, br. 42.

u Zadru i u Veneciji, osim jednoga rukopisa koji se nalazio u samostanu sv. Jurja Velikog (s. *Zorzi Mazor*) u Veneciji. Jednako je sjemeništu ostavio sav kuhinjski pribor i bačve iz svoje konobe, stolove i stoliće.²¹

Poteškoće oko izvršenja nadbiskupove oporuke, a posljedično dugogodišnja odgoda izgradnje sjemeništa, započele su odmah nakon Florijeve smrti. Zadarski nadbiskup Bernard Florio preminuo je u Zadru 14. veljače 1656. godine, nakon čega je, sukladno mletačkom zakonodavstvu, otvorena njegova oporuka te se prionulo njezinu izvršenju. Za izvršitelje oporučne volje nadbiskup Florio imenovao je priora samostana križara u Veneciji i prepozita reda teatinaca, koji se nađe u tom svojstvu u trenu njegove smrti. Međutim, dogodilo se da su se prior samostana križara u Veneciji Giovanni Francesco Barbaro i prepozit kongregacije teatinaca don Bernardin Bencio²² odrekli službe izvršitelja nadbiskupove oporuke pa je, sukladno zakonskim normama, izvršenje oporuke 3. lipnja 1656. godine prešlo pod nadležnost mletačke magistrature *Procuratori di San Marco de supra*.²³

2. Kratki prikaz mletačke magistrature *Procuratori di San Marco*

Mletačka magistratura *Procuratori di San Marco* zasnovana je oko 829. godine, odmah po dolasku relikvije sv. Marka u Veneciju. Do 1266. godine izvornici spominju jednoga prokuratora (*procurator operis Sancti Marci*), nakon čega su zabilježena četvorica. Dvojica su bila zadužena oko upravljanja duždevom crkvom (*de supra*), a dvojica upravljanjem oporukama u korist crkve (*comissaria*) (*de subtus, super commissariis*). Godine 1319. zabilježena su šestorica prokuratora, a 1443. godine devetorica, podijeljena u tri prokure: *de supra, de citra, de ultra*. Prokuratori *de citra* i *de ultra* vodili su brigu oko oporučnih ostavština ovisno o tome na kojoj su strani Velikoga kanala (*Canal Grande*) u Veneciji stanovali oporučitelji. Zbog ratnih okolnosti 1516. godine imenovano ih je više, s time da ih je moralo potvrditi Veliko vijeće. Od 1656. godine i tijekom Kandijškoga rata imenovana su trojica prokuratora pod titulom *deputati di sopra le soppressioni delle religioni*, koji su zajedno s apostolskim nuncijem u Veneciji vodili brigu o prodaji i upravljanju dobrima ugašenih samostana, prema buli pape Inocenta X. (1644. – 1655.) od 15. listopada 1652. godine, a ta su se sredstva koristila za financiranje rata protiv Osmanlija.²⁴ Breveom pape Aleksandra VII. (1655. – 1667.) od 28. travnja 1656. godine ukinut je, između ostalih, red

---

²¹ HR-DAZD, fond 388, knj. 4, fol. 65v.

²² O Bernardinu Benciju vidi kod: Giammaria MAZZUCHELLI, *Gli scrittori d'Italia cioè notizie storiche, e critiche intorno alle vite, e agli scritti dei letterati Italiani*, sv. 2, Brescia, 1760., str. 783.

²³ U to vrijeme prokuratori *de supra* su bili: Andrea Pisani, Giacomo Cornaro, Giovanni Battista Cornaro, Alvise Pisani, Alvise Mocenigo, Leonardo Pesaro, Silvestro Valier, Giovanni Pesaro, Alvise Contarini, Daniel Bragadin i Nicolo Corner. Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASVe), *Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“*, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 18v.

²⁴ *Guida generale degli Archivi di Stato. Archivio di Stato di Venezia*, Roma, 1994., str. 886.; Andrea DA MOSTO, *L'Archivio di Stato di Venezia*, Roma, 1940., str. 25; Reinhold Christopher MÜLLER, »The Procurators of San Marco in the thirteenth and fourteenth centuries; a study of the office as a financial and trust institution«, *Studi veneziani*, vol. 13, Firenze, 1971., str. 105–220; Keiko TAKADA, »Lo sviluppo dei Procuratori di San Marco come esecutori testamentari fino all'anno 1270«, *Zinbun*, god. 34, br. 1, Kyoto, 2000., str. 79–106; K. TAKADA, »«Commissarii mei Procuratores Sancti Marci». Ricerche sulle competenze dell'ufficio della Procuratia di San Marco (1204. – 1270.)«, *Archivio Veneto. V serie*, god. 166, br. 201, Venezia, 2006., str. 33–58.

križara,²⁵ zbog čega je prior križara u Veneciji bio primoran na odreknuće službe izvršitelja oporuke zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija. Prokurator *de supra* prvotno su nadgledali poslove vezane uz crkvu sv. Marka da bi im se utjecaj s vremenom proširio i na područja izvan Venecije. Putem prokuratora *de supra* država je integrirala pravni kapacitet nesposobnih (štićenika i maloumnih osoba) te se brinula o njihovim pravima. Prokurator *de supra* skrbbili su u 16. stoljeću o ostavštinama koje nisu oporučno regulirane. Usto su prokurator *de supra* nerijetko bili izvršitelji (*commissarii; furnitores*) oporuka, osobito u slučajevima pobožnih ostavština (*legati pii*) ili ustanove malih fundacija (što se može primijeniti na ostavštinu nadbiskupa Florija), osobito s obzirom na odreknuće izvršitelja. Stoga su prokurator *de supra* preuzeli izvršenje oporuke zadarskoga nadbiskupa 3. lipnja 1656. godine.²⁶

Za daljnju raspravu nužno je naglasiti da su se prokurator *de supra* držali striktno slova zakona, odnosno izvršenju oporuke nisu pristupali gledajući ponajprije potrebe mjesnih crkava (u našem slučaju potrebe zadarske Crkve za sjemeništem), nego su bili usmjereni na poštivanje oporučiteljeve volje i zakonske norme Mletačke Republike. Naime, tu leži odgovor na pitanje zašto je sjemenište otvoreno tek 1669. godine, 14 godina nakon smrti nadbiskupa Florija. Već je naglašeno da je u oporuci nadbiskupa Florija određeno da se sjemenište u Zadru otvori *nakon prestanka rata s Osmanlijama*.²⁷ Budući da je Kandij-ski rat još bio u tijeku, prokurator *de supra* nisu ni namjeravali pristupiti izvršenju toga dijela nadbiskupove oporuke. Sve ostale oporučne odredbe prokurator *de supra* uredno su izvršavali. Primjerice, 25. rujna 1656. godine svu srebrninu i ostali inventar, čiji je dio popisao Valerije Ponte u Zadru, pretvorili su u čvrstu valutu i položili u mletačku riznicu i kovnicu (*Zecca*), s kamatom od 7%, u kojoj se tada nalazilo 9200 dukata Florijeva oporučnog novca, čemu je pridodan ostatak od prodaje njegovih dobara radi izvršenja oporučne volje.²⁸ Nadalje, nadbiskup Florio ostavio je 6000 dukata za izgradnju samostana križara u Veneciji, a kodicilom je odredio da se u slučaju da samostan ne bude izgrađen u roku od šest godina taj novac prebaci u korist siromašnoga samostana Obračenica (*Convertite*) u Veneciji.²⁹ Budući da je red križara, kako je naglašeno, dokinut breveom pape Aleksandra VII. u travnju 1656. godine, prokurator *de supra* prenijeli su sredstva u korist samostana

²⁵ Vidi više kod: Emanuele BOAGA, *La soppressione innocenziana dei piccoli conventi in Italia*, Roma, 1971., str. 118–130.

²⁶ *...con la presente terminato, che la sopradetta Commissaria, sive Fornison sia accettata, intormessa, et amministrata per questa Procuratia giusto le leggi, e che perciò siano fatti tutti quegliatti saranno opportuni, et necessari per il buon governo di quella.* ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 18v.

²⁷ *Voglio che quando piaccia al Signore Dio, che sia cessata la presente guerra con li Turchi, delle rendite et utili che mi trovo et troverò in Cecca siano ogn'anno mandati, o fatto assignamento di ducati 400 all'anno a Zara, per spesare sei Seminaristi et un maestro, lli quali habbino ad esser governati in Seminario serrato.* HR-DAZD, fond 388, knj. 4, fol. 63v.

²⁸ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 22v; HR-DAZD-, fond 388, knj. 4, fol. 62v.

²⁹ Riječ je o redovnicama koje su se okupljale oko crkve sv. Marije Magdalene (*Chiesa delle Convertite*) na Giudecchiju. Svojestvenost te redovničke zajednice ogleda se u činjenici da su njezine članice redom bile bivše prostitutke koje su se htjele iskupiti za svoje grijehе živeći prema pravilu sv. Augustina, zbog čega je njihov samostan nazvan *delle Convertite*. Usp. Laura J. MCGOUGH, »Quarantining Beauty: The French Disease in Early Modern Venice«, *Sins of the Flesh. Responding to Sexual Disease in Early Modern Europe*, Kevin SIENA (ur.), Toronto, 2005., str. 226–232.

delle Convertite u Veneciji 8. srpnja 1657. godine, s godišnjom isplatom od 300 dukata tijekom narednih 20 godina prema oporučiteljevoj volji do isteka iznosa od 6000 dukata.³⁰ Nužno je napomenuti da je kašnjenju ustanove zadarskoga sjemeništa Florio pridonijela i činjenica da izvršitelji onoga dijela oporučnoga pisma koji se odnosio na nadbiskupove poslove i dobra u Zadru, arhiprezbiter Valerije Ponte i plemić doktor Jerolim Grisogono, nisu svoj posao do 1660. godine uspjeli privesti kraju. O tome svjedoči odreknuće arhiprezbitera Valerija Pontea od službe izvršitelja zbog *starosti i lošeg zdravlja* 12. ožujka 1660. godine, na čije je mjesto Zadarski kaptol tada imenovao doktora Mihovila Vitanovića, prvoga prokuratora zajednice građana i pučana u Zadru (*Università di Cittadini, e popolo*). U izvorniku je izrijekom navedeno da su zadarski crkveni i svjetovni krugovi tada prizivali što skorije otvorenje sjemeništa, što dakle pobija tvrdnje C. F. Bianchija da je ono započelo s radom 1656. godine.³¹ Međutim, nisu u potpunosti jasni ni motivi odreknuća od službe izvršitelja arhiprezbitera Valerija Pontea zato što je, unatoč *starosti i lošem zdravlju*, osam godina poslije (1668. godine) prihvatio službu zadarskoga arhiđakona,³² a osim toga u vrijeme odsutnosti nadbiskupa Balbija obavljao je službu apostolskoga vizitatora Zadarske nadbiskupije, što je po svim mjerilima značilo daleko više posla i obveza od službe izvršitelja oporuke.

3. Sjemenište Florio u spisima magistrature *Procuratori di San Marco – Procuratori de supra* i nastojanja zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija (1656. – 1669.) oko njegova otvorenja

Prve informacije o zadarskom sjemeništu zabilježene su u izvornicima prokuratora *de supra* 18. travnja 1661. godine, a prethodilo im je pismo arhiprezbitera Valerija Pontea od 28. siječnja 1661. godine. Nažalost, u fondu prokuratora *de supra* zasad nije pronađeno dotično pismo te nije poznat njegov sadržaj. Vjerojatno je riječ o razlozima zbog kojih se arhiprezbiter Ponte odrekao službe izvršitelja oporuke i poticajima za otvorenjem zadarskoga sjemeništa. Moguće je da je riječ o Ponteovu dopisu na koji su se kasnije pozvali kanonici Zadarskoga kaptola u kontekstu rasprave iz 18. stoljeća o sudjelovanju pitomaca glagoljaškoga Zmajevićeva sjemeništa u Zadru u liturgijskim činima u zadarskoj katedrali. Naime, kanonici su tada naveli da je »Florijevo sjemenište ponajprije bilo namijenjeno odgoju plemićkih i građanskih sinova, kako bi se mogli vježbati propovijedanju i na ilirskome jeziku i pokušati čitati ilirska slova te čitanjem dobrih knjiga na tome jeziku svlada-

---

³⁰ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori »de supra«, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 34v.

³¹ HR-DAZD, fond 388, knj. 4, fol. 76r-v.

³² Bianchi netočno navodi da je Valerije Ponte bio arhiđakon Zadarskoga kaptola od 1666. godine. Usp. C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 185. U knjizi Dukala i terminacija prigodom uvođenja Valerija Pontea u puni posjed arhiđakonata stoji zapisano: »1669 adi 27 Genaro ...essendo vacante l'Arcidiaconato della Chiesa Cattedrale di Zara, ch' è la prima Dignità di quella Chiesa dopo la Pontificale per la morte del Reverendo Nicolò Ventura ultimo possessore, et Archidiacono, il Reverendo Christoforo Polini Primicerio della Cattedrale predetta, come delegato del Reverendo Theodoro Balbi Arcivescovo di Zara et esecutore di bolle date in Roma l'Anno dell'incarnatione 1668. 27 Settembre l'ha conferito al Reverendo Valerio Ponte da Zara, come appar per trassunto autorizzato di bolle date in Zara 1668. 18 Novembre«, HR-DAZD, fond 388, knj. 4, fol. 135r-v.

ti hrvatski govor za poučavanje kršćanskoga nauka³³. S obzirom na to, kako će se u radu dalje vidjeti, da u pravilniku koji su obznanili prokurator *de supra* nigdje nije zabilježena takva rečenica, može se pretpostaviti da je riječ o dijelu pisma arhiđakona Valerija Pontea. U svakom slučaju, prokurator *de supra* naredili su Antoniju Bernardu, *cassier attuale*, 18. travnja 1661. godine da započne s procedurom sastavljanja pravila o ustanovi sjemeništa, prema naputcima oporučitelja zadarskoga nadbiskupa Bernarda Florija. Istoga dana prokurator *de supra* jednoglasno su izglasali balotažom da pitomci budućeg zadarskoga sjemeništa, stipendirani oporučnim novcem, mogu biti isključivo klerici, odnosno pripravnici za svećenički stalež. Prokurator *de supra* su birali između triju ponuđenih opcija: klerici, laici ili miješani đaci (klerici i laici).³⁴ Prijepis te odredbe pohranjen je u Arhivu Zadarskoga kaptola.³⁵

Nakon toga su krenuli postupci oko ustanove zadarskoga sjemeništa. S obzirom na to da do 1662. godine nije bilo pogodne kuće u kojoj bi se sjemenište smjestilo, prema nepoznatom autoru novinskoga članka u listu *Il Dalmatino* od 1916. godine zajednica građana i pučana ponudila je u tu svrhu hospital sv. Jakova, lijepu i prostranu zgradu u svom vlasništvu. Ugovor je sklopljen 6. srpnja 1662. godine, a godišnji najam iznosio je 30 dukata. Zgrada je zahtijevala obnovu, koja do 1668. godine, uslijed ratnih prilika nije dovršena, jer ju je koristila mletačka vojska.³⁶ Da su navodi nepoznatoga autora novinskoga članka u listu *Il Dalmatino* točni, iako nije naveden izvor informacija, svjedoče izvornici iz mletačkoga državnog arhiva.³⁷ U svjetlu te spoznaje, moguće je protumačiti odreknuće arhiprezbitera Valerija Pontea od službe izvršitelja i imenovanje izvršiteljem oporuke prvoga prokuratora zajednice građana i pučana određenom vrstom političkoga pritiska na mletačke vlasti da se ubrza proces otvorenja sjemeništa u Zadru, tim više što je u to vrijeme ona bila najbrojnije političko tijelo u gradu, a građani pučani rapidno napredovali u materijalnom smislu u odnosu na zadarsko plemstvo.³⁸

Svakako je nužno spomenuti i ulogu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija (1656. – 1669.), Florijeva nasljednika na stolici zadarskih nadbiskupa, u vezi s otvorenjem sjemeništa.³⁹ Balbi je često o tom poslu odlazio u Veneciju. O tome je posvjedočio apostolski nuncij u Veneciji u izvješću Kongregaciji za širenje vjere (*Sacra Congregatio de propaganda fide*) od 2. travnja 1661. godine. On je naveo da se ne zna »što bi bila veća radost zadarskom nadbiskupu – slanje misionara (isusovaca ili karmelićana) u Zadar ili otvorenje sjemeništa, za što nije štedio ni vrijeme ni novac utječući se senatorima, o kojima je ovisila odluka«. ⁴⁰ Da je pitanje zadarskoga sjemeništa imalo i politički prizvuk svjedoči

³³ Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: HR-AZDN), fond 18 (Prvostolni kaptol u Zadru), Razni spisi, svež. 69, fol. 74v.

³⁴ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 80r.

³⁵ HR-AZDN, fond 18, kut. 18, br. 93 (*Sul Seminario Florio lo Statuto del Seminario 1669*).

³⁶ *Il Dalmatino*, vol. 40, Zadar, 1916., str. 69.

³⁷ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 151v.

³⁸ Usp. T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*, str. 399–410.

³⁹ O njemu vidi: Z. STRIKA, »“Catalogus episcoporum”«, str. 181–182; Lovorka ČORALIĆ, »Prilozi životopisu zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija (1656. – 1669.)«, *Croatica christiana periodica*, god. 20, br. 37, Zagreb, 1996., str. 83–91.

⁴⁰ Archivio Storico de Propaganda Fide (dalje: ASPF), Fondo Vienna, vol. 5, fol. 377v–378v.

dopis nadbiskupa Balbija Kongregaciji za širenje vjere od 27. rujna 1660. godine u kojem je nadbiskup izrijekom naveo da su, između ostaloga, i politički motivi prepreka izgradnji sjemeništa. Balbi je predložio Kongregaciji da se pokrene ukidanje nekoga malog samostana, koji nije ukinut bulom pape Inocenta X., a sredstva da se prenamijene za izgradnju sjemeništa u Zadru, kako bi se izbjegla ovisnost o mletačkim predstavnicima vlasti.⁴¹ Međutim, taj Balbijev prijedlog Kongregacija nije podržala, što je i razumljivo jer su diplomatski odnosi između Svete Stolice i Mletačke Republike bili na staklenim nogama, a Osmanlije snažno prodirale na europsko tlo te stoga nije bilo u interesu izazivati dodatne političke napetosti među ionako neprijateljski raspoloženim vladarima kršćanskoga Zapada.⁴² Iz Balbijeva dopisa Kongregaciji za širenje vjere od 6. travnja 1662. godine saznaje se o njegovoj namjeri da iz fonda zaklade Florio kupi u Zadru kuću koju bi preuredio u sjemenište, ali za što je bilo potrebno odobrenje prokuratora *de supra*. Znakovito je da je Balbi pritom dodao opasku da su *mnoga njegova pisma zagubljena*.⁴³ U studenome 1663. godine nadbiskup Balbi pisao je iz Venecije Kongregaciji za širenje vjere. U Veneciju se ponovno uputio s molbama za otvorenjem zadarskoga sjemeništa i radi tiskanja zaključaka dijecezanske sinode, koja je zasjedala u Zadru od 28. do 30. rujna 1663. godine, a zbog bolesti se tu zadržao gotovo dva mjeseca.⁴⁴ Bolest je napredovala pa se nadbiskup Balbi iz Venecije tužio Kongregaciji za širenje vjere 2. veljače 1664. godine da »su njegove snage slabe za obavljanje tako odgovorne službe« (nadbiskupa, op. a.).⁴⁵ Unatoč tomu, nadbiskup Balbi i dalje se zalagao za što skorije otvorenje sjemeništa u Zadru. U dopisu od 22. rujna 1664. godine nadbiskup Balbi izrazio je želju podići u Zadru kolegij za šestoricu isusovaca koji bi mogli osnovati sjemenište na temelju zaklade nadbiskupa Florija.⁴⁶ Konačno, u izvješću Rimu iz 1667. godine nadbiskup Balbi posvjedočio je da se hospital sv. Jakova u Zadru, na trgu nadbiskupske palače, preuređuje sredstvima Florijeve ostavštine za sjemenište, koje će »zasad biti povjereno brizi odgojitelja i učitelja prokušana života i naobrazbe uzetih iz redova svjetovnog svećenstva«⁴⁷. Moguće je da je Balbi na svoju ruku htio postaviti učitelje i odgojitelje u zgradi hospotala, ali je razvidno da unatoč neospornim nastojanjima zadarskoga nadbiskupa sjemenište službeno nije bilo otvoreno ni 1668. godine. Razvidno je to iz izvornika mletačke magistrature *Consultori in jure*. Balbi je i dalje slao dopise prokuratorima *de supra* ne bi li postigao zacrtani cilj – otvorenje sjemeništa u Zadru. Pravni savjetnik (*consultor in jure*) Mletačke Republike Francesco Emo dao je 1668. godine na traženje prokuratora *de supra* mišljenje o zadarskom sjemeništu, na temelju dopisa zadarskoga nadbiskupa Teodora Balbija. Emo je naveo da je u oporuci

---

⁴¹ ASPF, Fondo Vienna, vol. 5, fol. 365r-366r.

⁴² Usp. Gaetano COZZI – Michael KNAPTON – Giovanni SCARABELLO, *Povijest Venecije*, sv. 2, Zagreb, 2007., str. 183–203.

⁴³ ASPF, Fondo Vienna, vol. 5, fol. 393r-v.

⁴⁴ *Isto*, fol. 439r. Usp. Zvezdan STRIKA, »Imena sudionika zadarskih sinoda 1663. i 1680. godine«, *Croatica christiana periodica*, god. 30, br. 57, Zagreb, 2008., str. 81.

⁴⁵ ASPF, Fondo Vienna, vol. 5, fol. 441r.

⁴⁶ ASPF, Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali, vol. 307, fol. 165r.

⁴⁷ S. KOVAČIĆ, »Katedralne škole«, str. 69. Usp. Josip KOLANOVIĆ, »Zadarska nadbiskupija prema izvješćima „Ad limina“ 1599. – 1797.«, *Sedamnest stoljeća Zadarske crkve. Zbornik radova Znanstvenog skupa o 1700. obljetnici mučeništva sv. Štošije (Anastazije) 16. – 18. studenoga 2004.*, sv. 1, Livio MARIJAN (ur.), Zadar, 2009., str. 399.

jasno navedeno da se njezino izvršenje glede zadarskoga sjemeništa obavi *po završetku rata s Osmanlijama*. U izvorniku je zapisano da je nadbiskup Balbi tražio da se sjemeništarci postave u zadarsko sjemenište temeljem oporučiteljeve volje, a prema pravilima Tridentuskoga koncila. Emo je naglasio da je zbog odricanja od službe izvršitelja oporuke prepozita reda teatinaca i ukinuća reda križara izvršenje oporuke spalo na prokurateore *de supra*, sukladno mletačkom zakonodavstvu.⁴⁸ Pravni savjetnik Emo ukazao je na problem u pismu zadarskoga nadbiskupa Balbija u kojemu je navedeno da će se šestorica sjemeništaraca odgajati prema pravilniku koji će sastaviti Valerije Ponte, na temelju odredbe Tridentuskoga koncila da sjemeništa podižu biskupi sa savjetodavnim vijećem (*Consiglio*).⁴⁹

Prema odredbama Tridentuskoga koncila savjetodavno vijeće trebala su činiti dvojica kanonika izabrana između najstarijih i najkvalificiranijih o tom poslu u kaptolu. Sjemenište je trebalo podići crkvenim prihodima izuzetima od pojedinih crkava, odnosno crkvenih dobara, koji bi bili namijenjeni podizanju sjemeništa, a prema odredbama Tridentuskoga koncila, u blizini katedrale ili drugdje. Sjemeništarci su morali imati najmanje 12 godina starosti, dolaziti iz zakonitoga braka te znati čitati, pisati i biti prikladnoga vladanja za svećenički stalež. Koncil je dalje nalagao da se prednost daje siromašnim mladićima pred bogatima, a da se bogati financiraju iz sredstava vlastitih obitelji. U trenutku oblačenja kleričkog odijela i prve tonzure trebalo ih je poučavati gramatici, pjevanju i računanju, a osobita pozornost pridavala se upoznavanju crkvenih knjiga. U slučaju pogrešaka ili počinjenoga zlodjela od strane sjemeništaraca kaznene mjere bile su pridržane mjesnom biskupu, a po završetku sjemenišne naobrazbe sjemeništarci su bili dužni staviti se na raspolaganje biskupu koji ih je upućivao na službe u katedralnu ili drugu crkvu, prema potrebi. Na mjesto onih koji su izlazili iz sjemeništa biskup je trebao postaviti nove pitomce. Općenito je biskup trebao brinuti o moralnom, duhovnom i intelektualnom stanju pitomaca, a ako je biskup bio nemaran u tom poslu, nadbiskup (metropolita) pod čijom je jurisdikcijom bio, trebao ga je opomenuti, korigirati i vratiti na pravi put.⁵⁰

Sve te odredbe Tridentuskoga koncila naveo je pravni savjetnik Emo kako bi naglasio da u zadarskom slučaju nije riječ o sjemeništu koje se podiže redovitim putem, nego o specifičnoj ustanovi sjemeništa koje se imalo podići sredstvima i imovinom pojedinca, odnosno nadbiskupa Bernarda Florija. Emo je naglasio da je u pismu zadarskoga nadbiskupa Balbija navedeno da se Florijevo sjemenište treba podići prema napatcima Tridentuskoga koncila, što je on smatrao pogrešnim zaključkom. Emo je ustvrdio da nadbiskup Florio nigdje u svojoj oporuci nije naveo da se njegovo sjemenište podigne u skladu s odredbama Tridentuskoga koncila, već da se sjemeništarci koji u njemu budu prebivali odgajaju prema normama koje je odredio Koncil.⁵¹ Jasno je, dakle, da je percepcija mletačkih magistratu-

⁴⁸ ASVe, Consultori in iure, b. 113, fol. 438.

⁴⁹ Usp. Nikola ŠKALABRIN, »Biskupijsko sjemenište u Đakovu – od osnutka do 1918.«, *Diacovensia*, god. 14, br. 2, Đakovo, 2006., str. 224–225, 227–228.

⁵⁰ Usp. *Concilium Tridentinum Diariorum, actorum, epistularum, tractatum*, tomus nonus actorum pars sexta: *Complectens acta post sessionem sextam (XXII) usque ad finem conilii (17. Sep. 1562 – 4. Dec. 1563)*, (Stephanus EHSSES (ur.), Frieburgi Brisgoviae, 1965., str. 628–630; *Conciliorum Oecumenicorum Generalliumque Decreta*: vol III: *The Oecumenical Councils of the Roman Catholic Church from Trent to Vatican II (1545–1965)* Klaus GANZER – Giuseppe ALBERIGO – Alberto MELLONI (ur.), Turnhout, 2010., str. 120–123.

⁵¹ ASVe, Consultori in iure, b. 113, fol. 439–440.

ra o izgradnji sjemeništa u Zadru bila uvjetovana isključivo mletačkim zakonodavstvom nauštrb crkvenim odredbama, što je uostalom bila uvriježena povijesna odrednica odnosa Mletačke Republike prema Katoličkoj crkvi, odnosno rimskom papi, osobito nakon famoznoga interdikta 1606. godine.⁵² Međutim, nužno je napomenuti da je Mletačka Republika veoma sporo i oprezno provodila zaključke Tridentskoga koncila, što je posljedica njezina odnosa prema Svetoj Stolici.⁵³ Tijekom trajanja Tridentskoga koncila Vijeće deseterice tražilo je od prelata mletačkoga dominija koji su sudjelovali na Koncilu da jednoglasno glasuju protiv kanona koji su osporavali suverenitet Republike.⁵⁴ G. Cozzi je zaključio: »Vrlo lukav aspekt religioznog života Venecije bila je želja da se sačuva, usprkos podređenosti Crkvi kao braniteljici kršćanskog učenja, vlastiti kritički odnos prema njoj, čime bi se potvrdio i vlastiti tipičan identitet unutar nje.«⁵⁵ Ne iznenađuje, stoga, što se Mletačka Republika nije libila kritizirati Tridentski koncil zbog posljedica koje su neki njegovi zaključci imali za Crkvu u Veneciji.⁵⁶ Sve je to utjecalo na konačno otvorenje Florijevo sjemeništa u Zadru.

Ubrzo nakon toga Balbi se povukao iz Zadra. Naime, zbog ratnih prilika prostranu nadbiskupsku palaču dodijelile su mletačke vlasti 1667. godine za boravak novopridošlim vojnicima. Izvornici iz toga razdoblja doista svjedoče da su mnoge zgrade u crkvenom i privatnom vlasništvu stavljene na raspolaganje vojnicima, što je potrajalo do konca Kandijskoga rata.⁵⁷ Osobito je važan podatak iz 1664. godine da su 24 vojnika iz postrojbi zastavnika Ghege Albanese zauzela prostor katedralne škole za klerike u Zadru, koja se nalazila uz zvonik zadarske katedrale,⁵⁸ a kapacitet od 24 osobe odgovara broju od 24 zadarska klerika koji su se u njoj školovali.⁵⁹

Doslovno istjeran iz svoga sjedišta, Balbi je potkraj iduće 1668. godine bio prisiljen otputovati u rodnu Veneciju, iz koje se više nikada nije vratio u Zadar. Za svoga zamjenika imenovao je Valerija Ponteaa, koji je tada papinskim imenovanjem postao i apostolski vizitator zadarske crkvene provincije. Balbi nije dočekao službeno otvorenje sjemeništa jer je umro u Veneciji, u kući svoga brata Marka Antonija i njegove supruge Isabete, 19. svibnja

---

⁵² Usp. G. COZZI – M. KNAPTON – G. SCARABELLO, *Povijest Venecije*, sv. 2, str. 95–104, 115–133.

⁵³ Usp. *Isto*, str. 102–104.

⁵⁴ *Isto*, str. 62.

⁵⁵ *Isto*, str. 104.

⁵⁶ *Isto*, str. 105.

⁵⁷ U spisima Zadarskoga kaptola zabilježeno je 30. travnja 1669. godine da je u kućama zadarskoga svećenstva tada bilo smješteno 693 vojnika, u kućama zadarskoga plemstva 486 vojnika, a u kućama zadarskih građana 514 vojnika. HR-AZDN, fond 18, svež. 76, neoznačen folij.

⁵⁸ *La Scolla di chierici apposito il campanil del Domo tenuta da alfier Ghega Albanese capace di fanti numero 24*. Znanstvena knjižnica u Zadru (dalje: ZKZD), *Processo per alloggio di milizie a Zara nella guerra del 1645.*, sign. 11227, MS 219, fol. 47r.

⁵⁹ Slavko Kovačić problematizirao je katedralnu školu u Zadru u prvoj polovini 17. stoljeća, pretpostavljajući da se ona u Zadru »zacijelo ipak držala«. Da je katedralna škola u Zadru tada sigurno djelovala svjedoči nekoliko izvora. Neki su već objavljeni, a novi izvor pronađen je u Znanstvenoj knjižnici u Zadru. Naime, 23. ožujka 1624. godine zadarski plemić Šimun Soppe prodao je trgovcu Antunu Stoccu polovicu kuće. U ugovoru se navode granice kuće, a bila je smještena »nasuprot katedralne škole za klerike« (*incontro alla Scolla delli Chierici del Domo*). ZKZD, perg. 158. Usp. Zdenko DUNDOVIĆ, »Gospodarske prilike Zmajevićeva glagoljaškog sjemeništa u Zadru za vrijeme rektora kanonika Josipa Calvija (1782. – 1810.)«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 60, Zadar, 2018., str. 278–280; S. KOVAČIĆ, »Katedralne škole«, str. 68–69.

1669. godine, a za potrebe smještaja gojenaca u zadarskom sjemeništu ostavio je nekoliko slamarica, posteljina i stolne prostirke.⁶⁰

Konačno, prokurator *de supra* zapisali su 7. srpnja 1669. godine: »budući da je privedeno kraju uređenje kuće u Zadru za sjemenište koja je prije mnogo vremena uzeta u najam kako bi se ispunila volja pokojnoga monsinjora nadbiskupa Florija, o čemu su predstavku podnijeli prokurator *de supra* zajednice građana i pučana u Zadru, kojima je o tom poslu isplaćena polovina najma utanačenoga 6. srpnja 1662. godine temeljem ugovora sklopljenoga istoga dana, neka se istima (zajednici građana i pučana, op. a.) isplati novac iz zaklade Florio za drugu polovinu najma koji se ima uložiti u dovršenje radova na kući kako bi đaci i djelatnici sjemeništa čim prije mogli useliti«⁶¹.

Malo više od dva mjeseca nakon Balbijeve smrti mletački prokurator *de supra* obznanili su 25. srpnja 1669. godine pravilnik sjemeništa Florio u Zadru s 28 kapitula.⁶² Kapituli su objavljeni 1916. godine u novinskom članku u listu *Il Dalmatino*,⁶³ a prijepis pravilnika pohranjen je u fondu Zadarskoga kaptola.⁶⁴ Prvim službenim rektorom bio je imenovan svećenik Giovanni Battista Nardi, ali se ubrzo odrekao službe rektora pa je na njegovo mjesto imenovan Andrea Galli, za čijega je upravljanja sjemenište školske godine 1669./1670. godine započelo sa službenim radom.⁶⁵ Do 1671. godine sjemenište nije bilo do kraja uređeno ni provideno svim potrebnim za redovito djelovanje i život sjemeništara. Razvidno je to iz odluke prokurator *de supra* da se iz zaklade Florio dodijeli novac za madrace, plahte i ostale potrepštine za rektora i sjemeništare.⁶⁶ U listopadu 1673. godine prokurator su odobrili rektoru Andrei Galliju isplatu iz zaklade Florio u iznosu od 760 lira za potrebe nabavke inventara.⁶⁷

4. O rektorima i pitomcima Florijeva sjemeništa u Zadru (1669. – 1740.)

Prokurator *de supra* postavljali su rektore i pitomce u zadarsko sjemenište. Prvi službeno izabrani pitomac Florijeva sjemeništa bio je Francesco Gliubavaz Nobile de Domino Simon.⁶⁸ Međutim, 7. srpnja 1669. godine prokurator *de supra* utvrdili su da Franjo Lju-

⁶⁰ L. ČORALIĆ, »Prilozi životopisu«, str. 85.

⁶¹ ...che sia dato fine all'aggiustamento della Casa in Zara per il Seminario molto tempo fa condotta ad affitto per adempire la volontà dal già monsignor Arcivescovo Florio di che venendo anco fatto istanza dalli Procuratori dell'Università de Cittadini, e popolo d'essa Città di Zara, et che perciò gli sia corrisposto la mettà dell'affitto stabilito dall'anno 1662. 6. Luglio in poi giusto la locatione del giorno medesimo hanno terminato, che alli sopradetti sij fatto pagare de denari della Commissaria del sudetto Florio la mettà dell'affitto come sopra da dover esser impiegata da stessi nella perfetione della detta Casa affine che gl'Alumni, et altri di suo servitio possino quanto prima anadarci ad habitare. ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, Chiesa, Registri, b. 146, fol. 151v.

⁶² ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, Chiesa, Registri, b. 146, fol. 152v-153r.

⁶³ *Il Dalmatino*, vol. 40, Zadar, 1916., str. 69–72.

⁶⁴ HR-AZDN, fond 18, kut. 18, br. 93 (*Sul Seminario Florio lo Statuto del Seminario 1669*).

⁶⁵ Usp. *Il Dalmatino*, vol. 40, Zadar, 1916., str. 69.

⁶⁶ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, Chiesa, Registri, b. 146, fol. 174r.

⁶⁷ *Isto*, fol. 184r.

⁶⁸ Riječ je o sinu poznatoga zadarskoga povjesničara Šimuna Ljubavca. O njemu vidi: »LJUBAVAC, Šimun«, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11973> (zadnje posjećeno 29. srpnja 2019.).

bavac *zbog pogreške oko njegove dobi* ne može biti kandidat za sjemenište pa je na njegovo mjesto primljen Antonio Bortolazzi figlio di Domino Gerolemo Bortolazzi Nobile di Zara.⁶⁹ U matičnim knjigama katedralne župe sv. Stošije u Zadru na dan 26. ožujka 1657. godine upisano je sljedeće: »Ja, don Jeronim Posedarski, katedralni župnik dovršio sam krsne obrede nad Franjom, sinom mnogo poštovanoga doktora Šimuna Ljubavca koji je rođen iz njegova zakonitoga braka s Jelenom, a kršten je u obiteljskom domu zbog potrebe 15. srpnja 1647. godine.«⁷⁰ Franjo Ljubavac kršten je *zbog potrebe* u kući 1647. godine, a krsni obredi dovršeni su 26. ožujka 1657. godine, što znači da je Franjo tada imao deset godina, a u trenutku apliciranja za sjemenište 22 godine, a do zabune je vjerojatno došlo s obzirom na datum 26. ožujka 1657. godine, što se držalo danom krštenja pa bi prema tome kandidat imao 12 godina, što je bila preporučena dob za ulazak u sjemenište.⁷¹

Nadalje, 23. srpnja 1673. godine jednoglasno su primljeni u zadarsko sjemenište Zuanne de Pompeo Soppe Nobile, Francesco de Gerolimo Bortolazzi Nobile i Lodovico de Gerolamo Ferra Nobile.⁷² Zuanne Soppe i Francesco Bortolazzi napustili su ubrzo sjemenište pa su na njihovo mjesto prokurator *de supra* 4. listopada 1673. godine izabrali dvojicu kandidata iz građanskoga staleža. Bili su to Santo Angelo Fiorini de Tomaso Cittadino i Francesco Rinaldi de Theodoro Cittadino.⁷³ Prema oporučnoj volji nadbiskupa Florija šestorici sjemeništara isplatili su prokurator *de supra* 14. siječnja 1674. godine jednokratno 25 dukata po glavi.⁷⁴ Prokurator *de supra* uredno su dijelili novac iz Florijeve ostavštine samostanima, pobožnim ustanovama i siromasima, prema oporučiteljevoj želji.⁷⁵ Dana 9. siječnja 1678. godine prokurator su na mjesto Iseppa Scarpija, u nedostatku kandidata iz plemićkoga staleža, birali između trojice kandidata iz građanskoga staleža. Kandidati su bili Domenego Rizzato, Pietro de Luca del Capitan Francesco i Nikola Varišić de D. Vidal, a jednoglasno je izabran Domenego Rizzato.⁷⁶ Svaka obnova, nabavka inventara ili druga potreba zadarskoga sjemeništa uredno se podmirivala sredstvima zaklade Florio.⁷⁷ Prema pravilniku sjemeništa prokurator su redovito odabirali na upražnjena mjesta druge kandidate. Primjerice, 5. siječnja 1681. godine završili su sjemenišno obrazovanje Giovanni Battista Stoch (Stocco) i Giovanni Battista Sorini, a na njihovo mjesto izabrani su Giovanni Giuseppe Grisogono Nobile i Giovanni Ballini Cittadino.⁷⁸ U listopadu 1683.

⁶⁹ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 151v.

⁷⁰ *Io don Gerolimo Possedaria Curato ho fatto le sagre ceremonie Batismali a Francesco figliuolo del Eccellentissimo Dottor Simon Gliubavaz procreato con la Elena sua legitima consorte essendo stato batezato in casa causa necessitatis sul li 15 Lug(l)io 1647.* HR-AZDN, fond 43, *Župa sv. Stošije – Zadar, Matica krštenih, Libro XI, 1656. – 1674.*, fol. 7r.

⁷¹ Nije poznat razlog zbog kojega je Franjo kršten u vlastitoj kući »zbog potrebe«, ali su u travnju 1657. godine dovršeni krsni obredi nad ostalom djecom Šimuna i Jelene Ljubavac, za koje je navedeno da su odreda kršteni u kući obitelji Ljubavac »zbog potrebe«: Katarina Ljubavac (krštena 1650.), Marija Jelena Ljubavac (krštena 1651.) i Ivan Nikola Ljubavac (kršten 1656.). HR-AZDN, fond 43, *Župa sv. Stošije – Zadar, Matica krštenih, Libro XI, 1656. – 1674.*, fol. 9r.

⁷² ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 183v.

⁷³ *Isto*, fol. 184r.

⁷⁴ *Isto*, fol. 185r.

⁷⁵ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 147, fol. 8r; 9r-v; 11r; 15r; 16r; 17r; 19v; 20v; 22v; 26v; 36v; 39r; 40r; 42r.

⁷⁶ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 147, fol. 50r.

⁷⁷ *Isto*, fol. 61r-v.

⁷⁸ *Isto*, fol. 101v.

godine prokuratori *de supra* izabrali su trojicu kandidata iz građanskoga staleža: Tomaso de Simon Dusmanich Cittadino, Vincenzo de Giulio Albaro Cittadino i Giovanni Francesco de Mattio Siviglia Cittadino, dok je rektor zadarskoga sjemeništa na upražnjeno mjesto primio jednoga kandidata imenom Filippo de Zuanne Pedemonte Cittadino.⁷⁹ U kolovozu 1685. godine raspisan je natječaj za novoga rektora zadarskoga sjemeništa Florio na mjesto Andree Gallija.⁸⁰ Prokuratori *de supra* birali su 4. listopada 1685. godine između trojice kandidata, a to su bili: don Geronimo Bona, don Carlo Rossi i don Uberto Collini. Nakon prvoga kruga glasovanja podjednako glasova dobili su don Geronimo Bona i don Carlo Rossi, a u drugom krugu za rektora zadarskoga sjemeništa izabran je don Geronimo Bona.⁸¹ Nakon smrti bivšega rektora Andree Gallija njegovi su se baštinici obratili 1687. godine prokuratorima *de supra* te su potraživali povrat duga na ime posudbe novca za uzdržavanje sjemeništaraca u iznosu od oko 325 dukata. Prokuratori su odredili da se vjetrovnicima isplati dugovanje u iznosu od 225 dukata, a 100 dukata se izuzelo za nabavku namještaja i posuđa koje je nedostajalo u sjemeništu za vrijeme uprave rektora Gallija, što svjedoči da Galli nije uredno vodio sjemenišnu ekonomiju.⁸² Dana 4. srpnja 1688. godine sjemenište su napustili Giovanni Giuseppe Grisogno Nobile i Francesco Rinaldi Cittadino, a na njihovo mjesto izabrani su Georgio Bonicelli i Andrea Andriani.⁸³ Razvidno je da su natječaj za mjesto u sjemeništu u Zadru oglašavali zadarski knezovi, što bi značilo da je mletačka vlast u potpunosti kontrolirala sjemenišni život i rad. Prokuratori *de supra* upravljali su oporučnim novcem koji se dijelio potrebnim samostanima i hospitalima, osobito najsiromašnijima. U tu je svrhu primjerice 1690. godine podijeljeno 300 dukata oporučnoga novca.⁸⁴

Rektor Girolamo Maria Bona umro je 1696. godine pa su prokuratori *de supra* izabrali 12. kolovoza 1696. godine don Georgija Marenzija. Uz njega je za to mjesto konkurirao Padre Foresti. U izvorniku je navedeno da su rektori Florijeva sjemeništa na godišnjoj razini primali prihode od 800 dukata iz zaklade Florio za pokrivanje troškova života zadarskih sjemeništaraca i isplatu plaća djelatnicima sjemeništa.⁸⁵ Istoga dana izabrani su novi sjemeništarci: conte Simon Soppe Papali quondam Conte Francesco, Gerolamo Calcina quondam cavalier Gregori i Domenico Soppe quondam Simon Chierico. Iz redova građanskoga staleža prijavili su se sljedeći kandidati: Piero quondam Simon Chiuchia, Gerolemo Bulunich, Battista Ghirardini, Zuanne Bonicardi, Gerolemo Fantin i Giulio Vitanovich. Konačno su izabrani Ghirardini i Fantin te Georgio Bonicelli, koji tada nije bio biran balotažom, ali se već nalazio u sjemeništu.⁸⁶ Početkom 18. stoljeća bilježi se slabiji interes za pohađanje Florijeva sjemeništa. Nakon što je zadarski knez objavio natječaj u prosincu 1701. godine da su upražnjena dva mjesta u sjemeništu, na natječaj se javio samo Giovanni Maria Ferrari figlio di dottor Bartolo te je jednoglasno potvrđen kao

⁷⁹ *Isto*, fol. 169v.

⁸⁰ *Isto*, fol. 215v.

⁸¹ *Isto*, fol. 216v.

⁸² *Isto*, fol. 253v.

⁸³ *Isto*, fol. 265r.

⁸⁴ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 148, fol. 94r.

⁸⁵ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 149, fol. 40v-41r.

⁸⁶ *Isto*, fol. 41v.

kandidat 11. travnja 1702. godine.⁸⁷ Slično se dogodilo 1. listopada 1702. godine kada se javio samo Giovanni Antonio Vanni.⁸⁸ Dana 7. travnja 1705. godine primljena su u sjemenište trojica kandidata: Zuanne figlio del Biasio Soppe Nobile di Zara, Gerolemo figlio del Antonio Castelli Cittadino i Pietro figlio del Valentin Cortese Cittadino, a jednoglasno su primljena sva trojica.⁸⁹ Giovanni Maria Ferrari i Giovanni Antonio Vanni napustili su sjemenište 1709. godine. Zanimljivo je da su prokurator *de supra* taj put naglasili da se pri izboru novih kandidata preferiraju plemići, a ne građani. Međutim, na natječaj su se prijavila dvojica kandidata iz građanskoga staleža, Antonio Pietro Boniricordi i Pietro Gasparo Rota, pa su ih prokurator *de supra* bili primorani primiti.⁹⁰ To svjedoči o mogućoj slaboj razini naobrazbe koja se nudila u Florijevu sjemeništu, ali i o odnosima unutar staleža u mletačkom građanskom društvu u Zadru početkom 18. stoljeća. Naime, sinovi zadarskih plemića, barem onih koji su materijalno bolje stajali, odlazili su na studije u Padovu. K tomu, tijekom 18. stoljeća zadarsko građanstvo sve je više jačalo i nastojalo se u svemu izjednačiti s plemstvom.⁹¹

Nadalje, razvidno je da su neki pitomci ostajali u sjemeništu dulje, a neki kraće. Girolamo Castelli napustio je sjemenište nakon šest godina, a na njegovo mjesto konkurirali su Valentin Petricioli i Francesco Girolamo Saghich ambi due Cittadini di Zara. Prokurator *de supra* 16. prosinca 1711. godine izabrali Petriciolija.⁹²

Godine 1715. umro je rektor don Giorgio Cavalli, koji je vjerojatno naslijedio Marenzija, s obzirom na to da u knjigama prokuratora *de supra* nije zabilježena njihova smjena. Na Cavallijevo mjesto imenovan je 27. rujna 1715. godine don Doimo Zeni.⁹³ Godinu dana poslije, 24. svibnja 1716. godine, zabilježeno je da se u sjemenišnu kuhinju nije ništa ulagalo od 1673. godine te da ona hitno vapije za obnovom i nabavkom raznovrsnoga posuđa za normalno funkcioniranje. U tu su svrhu prokurator *de supra* odobrili 100 dukata.⁹⁴ Međutim, ta opaska kazuje da se briga o Florijevu sjemeništu nije mogla adekvatno voditi, sa stvarnom upravom u Veneciji, što se odražavalo na kvalitetu života, rada i studija kako odgojitelja tako i pitomaca. O tome zorno svjedoči podatak da je zadarski nadbiskup Vicko Zmajević (1713. – 1745.) u relaciji iz 1714. godine Svetoj Stolici naglasio da on nema ingerenciju nad Florijevim sjemeništem, koje je pod upravom mletačkih prokuratora, ali da disciplina i naobrazba u njemu nisu na zavidnoj razini.⁹⁵ To je moguće bio i razlog manjka kandidata iz redova plemićkoga staleža jer su se i 1718. godine na natječaj prijavila četvorica kandidata iz građanskoga staleža: Pietro

---

⁸⁷ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 150, fol. 25v.

⁸⁸ *Isto*, fol. 33r.

⁸⁹ *Isto*, fol. 69r.

⁹⁰ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 151, fol. 59r.

⁹¹ T. RAUKAR i dr., *Zadar pod mletačkom upravom*, str. 408., 519.

⁹² ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 151, fol. 104v-105r.

⁹³ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 152, fol. 93r. Za Doima Zena Bianchi navodi da je kasnije bio hvarski biskup, ali njega na popisu hvarskih biskupa nema. Usp. C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 266.

⁹⁴ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 152, fol. 65v.

⁹⁵ *Nullam in eo Ordinarius tenet facultatem; Procuratores enim D(omini) Marci Venetiar(um) omnimodam sibi vindicant auctoritatem*. Archivio Segreto Vaticano (dalje: ASV), *S. Congr. Concilii, Relationes*, relacija nadbiskupa Vicka Zmajevića od 5. kolovoza 1714. godine, fol. 253. Podatak je prvi iznio: S. KOVAČIĆ, »Katedralne škole«, str. 69.

Marani, Giovanni Battista Libani, Giovanni Pedrini i Pietro Antonio Bianco, a izabrani su 18. travnja 1718. godine Libani i Bianco.⁹⁶ Jednako je zabilježeno za 1722. godinu kada su se prijavila četvorica pripadnika građanskoga staleža: Iseppo Messinese, Iseppo Cicanti, Zorzi Leva i Pietro Mironi, od kojih nije izabran samo Leva.⁹⁷ Godine 1723. umro je rektor opat Domenico di Theri, a razvidno je da je služba rektora bila u krizi, jer su prokuratoru prvi put zaprijetili kaznom od 100 dukata za odbijanje te službe, što se očito događalo. Na natječaj su se te godine javila šestorica kandidata: don Giovanni Maria Ferrari (povukao kandidaturu), don Giovanni Maffei (učitelj u sjemeništu), don Andrea Carlovich, don Francesco Lazzarovich da Perasto, don Giovanni Preradovich i don Pietro Cortese. Konačno je 9. siječnja 1724. godine izabran don Ivan Preradović.⁹⁸ Dana 21. prosinca 1724. godine izabrani su kandidati za sjemenište Domenico figlio di Pietro Mangherino di Zara i Simon figlio di Gregorio Hervatinich di Zara, dok je Giorgio figlio di Francesco Leva di Zara otpao.⁹⁹ Leva se po drugi put bezuspješno kandidirao za mjesto u zadarskom sjemeništu Florio. Godine 1727. primljena su trojica kandidata iz građanskoga staleža: Valentin Plavino Cittadino di Zara, Michel Angelo Favo Cittadino di Zara i Anzolo Valentin Rota Cittadino di Zara.¹⁰⁰ Konačno, 1732. godine primljen je kandidat iz redova plemićkoga staleža: conte Candido figlio di Conte Girolamo Alfonso Begna Nobile di Zara. Uz njega je primljen i *cittadino* Maria Giuseppe Leva, a otpao je Cristoforo Santi.¹⁰¹ Dvije godine kasnije primljena su trojica kandidata iz redova građanskoga staleža: Pietro Carsana, Beneto Stocco i Zuanne Armani.¹⁰² Dana 28. veljače 1739. godine izabrani su kandidati iz građanskoga staleža Sebastian Carrara i Giovanni Battista Gaeni, dok su otpali Giuseppe Ponte, figlio del Orazio Nobile, i Giovanni Domenico, figlio del Paolo Coltelli Cittadino.¹⁰³ Konačno, posljednji upis u istraženom arhivskom gradivu odnosi se na odlazak iz sjemeništa Ivana Carsane (*Zuanne Chersana*), kasnijega zadarskog nadbiskupa, na čije je mjesto 24. srpnja 1740. godine primljen Girolamo, figlio di Giovanni Battista Rotta Cittadino.¹⁰⁴ Tablično se prikazuju imena rektora i pitomaca Florijeva sjemeništa u Zadru od 1669. do 1740. godine, prema izvornicima istraženoga arhivskoga gradiva (Tablica 1. i 2.).

⁹⁶ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 152, fol. 89r.

⁹⁷ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 153, fol. 18v.

⁹⁸ Bianchi ga krivo imenuje Jurjem Preradovićem. Razvidno je iz spisa kanonske vizitacije nadbiskupa Zmajevića od 1734. godine da je u to vrijeme Preradović još uvijek obavljao službu rektora Florijeva sjemeništa. ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 153, fol. 41v-42r; C. F. BIANCHI, *Zara Cristiana I*, str. 266.

⁹⁹ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 153, fol. 52v.

¹⁰⁰ *Isto*, fol. 94v-95r.

¹⁰¹ *Isto*, fol. 163v.

¹⁰² *Isto*, fol. 185r.

¹⁰³ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 154, fol. 89v-90r.

¹⁰⁴ *Isto*, fol. 112r.

Tablica 1. *Popis rektora Florijeva sjemeništa od 1669. do 1724. godine.* Izvor: ASVe, Procuratori di san Marco, Procuratori de supra, Chiesa, Registri, b. 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154.

Ime rektora	Godina imenovanja	Godina odreknuća/smrti
don Ivan Krstitelj Nardi	1669.	1669.
dr. Andrea Galli	1669.	1685./1687.
don Jeronim Marija Bon	1685.	1696.
don Juraj Marenzi	1696.	–
don Juraj Cavalli	–	1715.
don Dujam Zen	1715.	–
opat Dominik de Theri	–	1723.
don Ivan Preradović	1724.	–

Tablica 2. *Popis sjemeništara Florijeva sjemeništa od 1673. do 1740. godine.* Izvor: ASVe, Procuratori di san Marco, Procuratori de supra, Chiesa, Registri, b. 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154.

Ime sjemeništara	Stalež	Godina u sjemeništu	
		Ulazak	Izlazak
Antun Bortolazzi, sin Jeronima	plemić	1669.	–
Ivan Soppe, sin Pompeja	plemić	1673.	–
Franjo Bortolazzi, sin Jeronima	plemić	1673.	–
Ludovik Ferra, sin Jeronima	plemić	1673.	–
Santo Angelo Fiorini, sin Tome	građanin	1673.	–
Franjo Rinaldi, sin Teodora	građanin	1673.	1688.
Josip Scarpi	–	–	1678.
Domenego Rizzato	građanin	1678.	–
Ivan Krstitelj Stocco	–	–	1681.
Ivan Krstitelj Sorini	–	–	1681.
Ivan Josip Grisogono	plemić	1681.	1688.
Ivan Ballini	građanin	1681.	–
Toma Dušmanić, sin Šimuna	građanin	1683.	–
Vicko Albaro, sin Julija	građanin	1683.	–
Ivan Franjo Siviglia, sin Matije	građanin	1683.	–
Filip Pedemonte, sin Ivana	građanin	1683.	–
Juraj Bonicelli	–	1688.	–

Ime sjemeništara	Stalež	Godina u sjemeništu	
		Ulazak	Izlazak
Andrija Andreani	–	1688.	–
Šimun Soppe Papali, sin Franje	plemić (<i>conte</i>)	1696.	–
Jeronim Kalcina, sin Jurja	plemić	1696.	–
Dominik Soppe, sin Šimuna	plemić	1696.	–
Battista Ghirardini	građanin	1696.	–
Jeronim Fantin	građanin	1696.	–
Ivan Marija Ferrari, sin Bartola	plemić	1702.	1709.
Ivan Antun Vanni	–	1702.	1709.
Ivan Soppe, sin Blaža	plemić	1705.	–
Jeronim Castelli, sin Antuna	građanin	1705.	1711.
Petar Cortese, sin Valentina	građanin	1705.	–
Antun Petar Boniricordi	građanin	1709.	–
Petar Gašpar Rota	građanin	1709.	–
Valentin Petricioli	građanin	1711.	–
Ivan Krstitelj Libani	građanin	1718.	–
Petar Antun Bianco	građanin	1718.	–
Josip Messinese	građanin	1722.	–
Josip Cicanti	građanin	1722.	–
Petar Maroni	građanin	1722.	–
Dominik Mangherino, sin Petra	–	1724.	–
Šimun Hrvatinić, sin Jurja	–	1724.	–
Valentin Plavino	građanin	1727.	–
Mihovil Anđeo Favo	građanin	1727.	–
Anzolo Valentin Rota	građanin	1727.	–
Kandid Begna, sin Jerolima Alfonsa	plemić (<i>conte</i>)	1732.	–
Marija Josip Leva	građanin	1732.	–
Petar Carsana	građanin	1734.	–
Beneto Stocco	građanin	1734.	–
Ivan Armani	građanin	1734.	–
Sebastijan Carrara	građanin	1738.	–
Ivan Krstitelj Gaeni	građanin	1738.	–
Ivan Carsana	građanin	–	1740.
Jerolim Rota, sin Ivana Krstitelja	građanin	1740.	–

5. Analiza pravilnika zadarskoga sjemeništa Florio

Pravilnik zadarskoga sjemeništa Florio obznanili su prokurator *de supra* 25. srpnja 1669. godine. Pravilnik se sastoji od 28 kapitula. Glavnu ulogu u upravljanju sjemeništem imao je rektor. On je nadzirao rad učitelja i život sjemeništara, koje su odabirali prokurator *de supra*, pod čijom je nadležnošću sjemenište ostalo sve do konca mletačke uprave u Dalmaciji 1797. godine, kada je i dokinuta zaklada Florio.¹⁰⁵ Uz rektora i učitelja u sjemeništu su djelovali poslužitelj (*cameriere*) i kuhar. Rektor nije imao ovlasti primiti nove sjemeništare na upražnjena mjesta, osim onih koje su izabrali prokurator *de supra*. Rektor je bio dužan voditi brigu o dobrom vladanju i životu sjemeništara, usmjeravajući ih prema stjecanju znanja o gramatici, humanistici, retorici, filozofiji, moralnoj teologiji i gregorijanskom pjevanju (*canto firmo*). O odjeći sjemeništara morali su se pobrinuti njihovi roditelji ili rodbina, a sjemenište je pribavljalo dva odijela za svakoga sjemeništara – jedno kraće od crne tkanine za sjemenišnu uporabu i drugo duže od ljubičaste tkanine za javne službe. Rektor je bio dužan svakoga dana voditi sjemeništare u baptisterij zadarske prvostolnice, gdje su molili večernju za pokojne za dušu nadbiskupa Florija, prema odredbi u njegovoj oporuci. Rektor je vodio brigu o sjemenišnom namještaju i posudu, a u slučaju pohabanosti ili neuporabljivosti bio je dužan zamijeniti dotrajale stvari novima. Rektor nije mogao iznajmiti stan u sklopu sjemeništa niti sjemenišni vrt nikome bez izričitoga dopuštenja većine prokuratora *de supra*. Rektor je vodio brigu o plaćama učitelja, poslužitelja i kuhara, kao i o prikladnoj zamjeni na te službe u slučaju otkaza ili otpuštanja službenika. Svi djelatnici i pitomci zadarskoga sjemeništa hranili su se zajedno i jeli ista jela, bez razlike. Rektor je bio dužan priskrbiti tri obroka dnevno: doručak, ručak i večeru za djelatnike i pitomce tijekom cijele godine. Za ručak se posluživale razne juhe, mesno ili riblje jelo, prema danima u tjednu. Mesno jelo uključivalo je govedinu ili bravetinu, a rektor nije bio obavezan priskrbiti teletinu i perad, zbog oskudice u gradu i njegovu okruženju. Nakon mesnoga jela posluživalo se voće, sir ili slično. Prokurator *de supra* odredili su točnu količinu mesa za konzumiranje, a ona je iznosila 12 unci dnevno po pitomcu. Jednaka se količina odnosila i na riblji obrok. Za doručak se posluživalo pecivo i čaša vina, što je bio minimum obroka, a jednom tjedno se uz to posluživalo voće i sir u jednakim porcijama za svakoga pitomca. Za večeru se posluživala salata ili mesna, odnosno riblja juha, a jednako kao nakon ručka posluživao se i dodatni obrok u vidu voća, sira ili sličnog obroka. Rektor je, prema vlastitom nahođenju, mogao jednom tjedno priskrbiti pitomcima i djelatnicima bogatiji mesni, riblji ili neki drugi obrok. Na posne dane pitomcima se posluživalo dva riblja obroka, a navečer riblja juha, dok se za doručak služilo kruh i vino. Nije bilo dopušteno posluživati pitomcima pokvarenu i ukiseljenu hranu i piće. Rektor nije imao obvezu brinuti se o prehrani sjemeništara kada su bili izvan sjemeništa, osim u slučaju njihove bolesti i to u trajanju od tri dana, nakon čega su brigu o njima trebali preuzeti roditelji ili rodbina u vlastitim kućama dok ne ozdrave. Nakon ozdravljenja mogli su se povratiti u sjemenište, gdje su prebivali do isteka vremena koje su odredili prokurator *de supra* za njihovo školovanje. Ako bi pitomac bio odsutan u vrijeme objeda, rektor je bio dužan priskrbiti mu samo jedan obrok nakon ručka. Rektor se brinuo o kvaliteti

---

¹⁰⁵ Lj. MAŠTROVIĆ, »Povijesni pregled školstva u Zadru«, str. 491.

sjemenišnog vina, koje je trebalo biti srednje kakvoće, a razvodnjeno u vrijeme berbe. Kruh se pravio u sjemeništu ili u gradskim pekarnama isključivo od kvalitetnoga pšeničnog brašna, na trošak sjemeništa, odnosno rektora, a pitomci nisu bili dužni sudjelovati u njegovu pripravljanju. Sjemenišne prostorije trebale su biti dostatno osvjetljene kako bi pitomci mogli bez smetnje učiti ili izvršavati druge sjemenišne obveze, a tijekom cijele godine u spavaonici je trebala gorjeti jedna svjetiljka u koju se nije smjelo lijevati laneno ulje. Rektor je o vlastitom trošku održavao čistoću sjemenišne posteljine i rublja, osim rublja pitomaca koje su bili dužni prati i održavati urednim njihovi roditelji ili rodbina. Pitomci koji su bili stariji od 12 godina sami su pravili krevet, a za ostalo su brinuli sjemenišni poslužitelj i kuhar, kojima je rektor davao novčana sredstva za održavanje čistoće i urednosti sjemenišnih prostorija. Rektor je bilo izričito zabranjeno uvoditi u sjemenište žene, čak i one koje su bile rodbinski vezane s pitomcima, uz kaznu neposrednog lišavanja službe. Tijekom zime rektor je bio dužan providjeti grijanje prostorija za učenje dok su pitomci u njima boravili, a one za rekreaciju jedan sat ujutro i jedan navečer, ako bi to zatražili pitomci tijekom velikih hladnoća. U vrijeme odlaska na počinak trebalo je prema potrebi ugrijati krevete pitomaca. Rektor je bio dužan providjeti čaše, boce i posude za vino za potrebe sjemenišne kantine. Godišnji odmor pitomaca tijekom godine nije smio premašivati mjesec dana, a rektor nije bio dužan u to vrijeme brinuti se o materijalnim potrebama sjemeništara niti im je bio dužan doznačiti prihode iz oporučne ostavštine. Isplata novčanih sredstava za potrebe sjemeništa obavljala se svake godine za šest mjeseci unaprijed, o čemu su brigu vodili prokuratori *de supra*. Konačno, pitomci Florijeva sjemeništa bili su dužni posluživati tijekom obrednih službi u katedrali i biti na raspolaganju zadarskom nadbiskupu.¹⁰⁶

Posljednji rektor Florijeva sjemeništa don Ivan Jurović pokušao je vlastitim sredstvima održati sjemenište na životu, što mu je uspjelo u razdoblju od šest mjeseci, do konačnoga zatvaranja Florijeva sjemeništa u Zadru u listopadu 1797. godine, kada su austrijske vlasti sjemenišnu zgradu prenamijenile u vojarnu.¹⁰⁷

Zaključak

Zadarski nadbiskup Bernardo Florio (1642. – 1656.) oporučno je ostavio novčana sredstva za ustanovu latinskoga sjemeništa u Zadru. Oporuka i kodicil nadbiskupa Florija datiraju u 1653. i 1656. godinu. U znanstvenoj literaturi koja se bavila tim pitanjem godine otvorenja Florijeva sjemeništa protezale su se od godine nadbiskupove smrti (1656.) do godine završetka Kandijskoga rata (1669.). U hrvatskoj historiografiji početak djelovanja Florijeva sjemeništa u Zadru smještao se unutar vremenske razdjelnice 1667. – 1670. godine. Na temelju analize objavljenih znanstvenih radova te analize istraženoga arhivskog gradiva, napose u fondu Državnoga arhiva u Veneciji *Procuratori di San Marco*, pod čiju je nadležnost ulazilo Florijevo sjemenište, u radu je utvrđeno da se službeni početak djelovanja

¹⁰⁶ ASVe, Procuratori di San Marco, Procuratori „de supra“, *Chiesa, Registri*, b. 146, fol. 152v-153r; HR-AZ-DN, fond 18, kut. 18, br. 93 (*Sul Seminario Florio lo Statuto del Seminario 1669*); *Il Dalmatino*, vol. 40, Zadar, 1916., str. 69–72.

¹⁰⁷ Lj. MAŠTROVIĆ, »Povijesni pregled školstva«, str. 491.

latinskoga sjemeništa u Zadru može datirati u školsku godinu 1669./1670., a mletački prokurator *de supra* obznanili su pravilnik o radu sjemeništa u 28 kapitula 25. srpnja 1669. godine.

Ovo istraživanje i sinteza arhivskoga gradiva, uz pomoć objavljene znanstvene literature, pokazali su da je na relativno kasno otvorenje sjemeništa u Zadru utjecalo nekoliko čimbenika. Ponajprije, to je odreknuće službenih izvršitelja oporuke o tom poslu, zbog čega je nadležnost o izvršenju oporuke potpala na prokurate sv. Marka *de supra*, prema tadašnjim važećim mletačkim zakonima. Nadalje, u samom tekstu oporuke oporučitelj je izriječno naveo da se sjemenište otvori nakon završetka rata s Osmanlijama. Budući da je Kandijski rat završio 1669. godine, prokurator *de supra*, slijedeći zakonske norme o oporukama, nisu prionuli ustanovi sjemeništa prije te godine, unatoč razumljivim pritiscima crkvenih i svjetovnih uglednika u Zadru radi što skorijeg otvorenja toliko željene ustanove u gradu. Konačno, društveno-politički odnosi tijekom 17. stoljeća, osobito napeti diplomatski odnosi između Svete Stolice i Mletačke Republike te njezina percepcija i recepcija zaključaka Tridentskoga koncila značajno su utjecali na izvršenje Florijeve oporuke, jer su mletačke vlasti ljubomorno davale prednost tzv. dobru države (*Ragion di Stato*) pred potrebama mjesnih Crkava.

Prilog 1. *Prijepis pravilnika Florijeva sjemeništa u Zadru.* Izvor: ASVe, Procuratori di san Marco, Procuratori de supra, Chiesa, Registri, b. 146, fol. 152v-153r.

(fol. 152v) A di 25 Luglio 1669.

Dovendosi eleggere altro Rettore del Seminario eretto da questa Procuratia nella Città di Zara, come Commissaria di Monsignor Illustrissimo Bernardo Florio, fu arcivescovo della medesima, in loco di Pre Giovanni Battista Nardi absente, e convenendosi per buona regola dell'affare disponer gli ordini propri per la distribuzione dell'assegnamento ed educazione degli alunni, qualità delle servitù necessarie oltre un ripetitore, ed altre incombenze a quali haverà lo stesso a soggiacere con tutta puntualità ed inviolabile osservanza del contenuto nella presente, ed altro che parerà agli Eccellentissimi Signori Procuratori ingiungergli per l'avvenire a servizio e decoro del detto Seminario, hanno gl'infrascritti Illustrissimi ed Eccellentissimi Signori Procuratori, cioè Andrea Pisani, Giovanni Battista Cornaro, Alvise Pisani, Alvise Mocenigo Primo, Daniele Bragadin, Leonardo Pesaro, Giulio Giusto, Silvestro Valier cavalier e Flaviano Marino, absenti gl'Illustrissimi ed Eccellentissimi Signori Alvise Contarini cavalier, Antonio Bernardo, Nicolò Cornaro cavalier, Alvise Duodo, Leonardo Dolfin, Alvise Mocenigo Quarto, ed Alvise Contarini, fatti i dovuti riflessi a quanto da loro precessori con gran maturità e zelo è stato per il Seminario Ducale in questa Dominante stabilito, con la presente hanno terminato, che restino approvati li seguenti capitoli in tute le loro parti, come stanno e giacciono.

- I. Doverà detto Rettore avere la direzione sopra il Ripetitore e sei Alunni, che di tempo in tempo saranno in detto Seminario eletti dalla suddetta Procuraria, un cameriere per il comun loro servizio, ed un cuoco per spendere e far cadaun'altra

operazione concernente il proprio ministero, e come gli verrà comandato tanto all'uno quanto all'altro dallo stesso Rettore.

- II. Resti espressamente vietato ad esso Rettore ricevere nel detto Seminario ne' luoghi vacanti alcun Alunno, sì nobile come cittadino, che non sia stato eletto dagli Eccellentissimi Signori Procuratori sopradetti e successivi giusta l'ordinario che a tale effetto gli sarà con lettere de' medesimi portata la necessaria notizia.
- III. Che sia cura d'esso Rettore educare detti Alunni ne' buoni costumi e buona vita, ammaestrando nella cognizione delle lettere e scienze necessarie, cioè grammatica, umanità, rettorica, filosofia, teologia morale e canto fermo, acciò sortano il grado di perfetto religioso.
- IV. Quanto al vestito haveranno detti Alunni ad esser provveduti di tutte le cose necessarie al proprio uso e comodo da loro genitori o congiunti, eccettuate però due vesti per cadauno, una di roba nera corta per servirsene in casa, e l'altra lunga paonazza per le pubbliche funzioni, che sarà parte d'esso Rettore il fargliele e mantenerle in stato sempre a proprie spese.
- V. Sarà incombenza particolare del detto Rettore di far condurre nella Cattedrale ogni giorno, nell'ora che resterà appuntata, li detti sei Alunni, ovvero quelli che saranno in Seminario, acciò nel Battisterio di quella dicano il Vespero dei morti per l'anima del sopradetto Monsignor Arcivescovo Florio giusta il suo testamento.
- VI. Doverà essergli consegnato per inventario tutti li mobili ed utensili che s'attrovano di presente in stato nella detta Città di Zara per servizio del detto Seminario; ed anco quelli che saranno aggiunti dalla Procuratia, così per conto del refettorio, cucina ed altri luoghi che vi fossero, restando obbligato esso Rettore alla restituzione col dovuto riguardo però circa il consumo ed uso di quelli, in tal caso di restituzione dal nuovo al vecchio.
- VII. Non può esso Rettore affittar alcun appartamento della casa di detto Seminario, né tampoco l'orto, o dar comodo in quello a chi si sia, senza espressa licenza in scrittura della maggior parte degli Eccellentissimi Signori Procuratori, che di tempo in tempo saranno.
- VIII. Darà sodisfazione delli denari, che secondo l'occorrente a conto dell'assegnamento gli saranno fatti passare per l'onorario al Ripetitore, cameriere e cuoco, conforme l'appuntamento di cadauno; ed in mancanza di alcuno ne farà immediate provvisione d'altro in suo luogo, che supplisca al medesimo esercizio.
- IX. Incombenza sarà del detto Rettore, spesare li detti Ripetitore, sei alunni, due servitori, al numero di nove oltre la sua persona, con ugual piantanza quanto ad essi Alunni senza distinzione veruna.
- X. Doverà dar li pasti e le piantanze a medesimi Alunni d'esso Seminario tutto il tempo dell'anno, nell'ore resteranno appuntate, in tre pasti al giorno, cioè desinare, colazione e cena. Al desinare darà per cadaun Chierico una minestra di qualche sorta, una piantanza di carne o pesce, secondo li giorni. La carne sia di manzo o castrato

- senza obbligo di vitello o pollame per la ristrettezza del paese, e un pospastro come di frutti, ed un poco di formaggio o cosa tale. La quantità della carne sarà oncie dodici per ogni Alunno al giorno ripartitamente. E così di pesce, quando sarà giorno di pesce, spenderà tanto per testa, che corrispondi l'importar della stessa carne.
- XI. Alla colazione darà giornalmente un panetto ed un bicchiere di vino almeno per ciaschedun Chierico; ed anco per una volta la settimana, in giorno che stimerà più proprio, vi aggiungerà un poco di frutti o formaggio alla detta colazione ad ognuno de' medesimi con ugual porzione.
- XII. Alla cena parimenti darà una sorte di salata oppure minestra con la sua piantanza di carne o pesce, ed un pospastro in tutto come sopra del desinare è dechiarito.
- XIII. Di più, una volta la settimana, nel giorno parerà adeguato al detto Rettore, darà un'altra piantanza di carne o pesce, o altra vivanda, secondo il giorno che concorrerà, oltre il contenuto di sopra.
- XIV. Nelli giorni di digiuno poi darà la mattina sempre a medesimi figlioli due piantanze di pesce e la sua minestra ed alla sera, un poco di frutti alla colazione oltre la convenienza del pane e vino in tutti li tempi ad ogni pasto.
- XV. Quanto alle qualità de' cibi o altre vivande non possa in tempo alcuno dar a mangiare a detti Alunni robe cattive né guaste, o di mala condizione, come pure il pane e vino.
- XVI. Che esso Rettore non sia obbligato dar la parte o spesare alcuno degli Alunni fuori del Seminario, né tampoco del refettorio, se non per accidente di qualche breve loro infermità, che loro sopravvenisse. A' quali continuando il male più di giorni tre, doverà farlo intendere a' loro congiunti, acciò ricevendoli nelle proprie case, li abbiano a far curare a loro spese senza aggravio del detto Rettore. Risanati, dovranno ritornare in detto Seminario, sino a tanto che saranno dalla Procuratia suddetta licenziati.
- XVII. Che occorrendo ad alcuno d'essi figlioli d'esser fra il pasto via delli tempi sopra nominati, sia tenuto detto Rettore concederne una sol volta al giorno per cadauno in tempo opportuno dopo il desinare.
- XVIII. Quanto alla condizione del vino, haverà ad esser mediocre, temperato al tempo del raccogliersi l'uva, ovvero in altra stagione conforme sarà stimato dal detto Rettore far miglior riuscita. (fol. 153r)
- XIX. Il pane fatto in casa o in altra maniera haverà ad esser di buona farina di formento solamente, e non d'altra sorte di biade o mistura, il tutto a spese del detto Rettore, senza obbligare gli Alunni in tempo veruno ad impiegarli nella faccitura d'esso pane o in altro qualsiasi esercizio violento.
- XX. Doverà il Rettore mantener detto Seminario de' lumi necessari per ogni luogo a comodo degli Alunni, per studiare o far altre funzioni decenti, che ricercassero il bisogno; come anco far arder tutte le notti dell'anno una lampada nel luogo del

dormitorio sino al far del giorno, restandogli proibito di valersi in ciò dell'olio di lino.

- XXI. Farà detto Rettore a sue spese lavar le biancherie tutte di cadauna sorte s'adoperano in detto Seminario, eccettuate quelle degli Alunni, che da' loro congiunti doveranno esser fatte nettare senza aggravio del suddetto Rettore.
- XXII. Che ogni Alunno eccederà anni dodici, sia tenuto farsi da per sé il letto solamente, e nel resto tutti gli altri servizi siano fatti fare dal detto Rettore ai suddetti cameriere e Cuoco, con provederli di quel tanto occorrerà annualmente per tener netti i luoghi d'esso Seminario.
- XXIII. Sarà parte d'esso Rettore di non introdur mai nel Seminario alcuna donna sotto qual si voglia pretesto di parentela o altra qual si sia immaginabile occasione, sotto pena di immediata privazione del carico.
- XXIV. Incombenza d'esso Rettore sarà di mantener l'inverno nella scola il fuoco acceso per quel tempo vi staranno gli Alunni a studiare, ed anco nella camera della ricreazione, un'ora la mattina e una la sera, se occorrerà, e lo ricercassero li medesimi nelli gran freddi. Poi al tempo dell'andar a dormire, farà scaldar il letto a cadauno de' predetti Alunni conforme il bisogno.
- XXV. Doverà detto Rettore provvedere di tempo in tempo e mantenere esso Seminario di gotti, bozze e vasi da vino ed altro per servizio della cantina, oltre quanto gli sarà come sopra consegnato, a tutte sue spese.
- XXVI. Che le vacanze di tutto l'anno degli Alunni non abbiano ad eccedere un mese, nel corso del quale non sia obbligato detto Rettore quelli spesare fuori del Seminario, e non ostante gli sarà corrisposto lo stesso assegnamento dell'accordato.
- XXVII. Gl'esborsi del qual assegnamento per le spese suddette, provvisioni ed altro al detto Rettore haveranno ad esser fatti ogni anno dalla suddetta Procuratia di sei in sei mesi avanti tratto.
- XXVIII. Che nelle funzioni ecclesiastiche debbano gli Alunni servire la cattedrale e la persona di Monsignor Illustrissimo Arcivescovo.

SUMMARY

FLORI'S SEMINARY IN ZADAR. NOTES ON ITS OPENING AND FUNCTIONING

Latin seminary Florio in Zadar is well known because of the name of its founder Archbishop Bernard Flori (1642 – 1656). He endowed money for establishing a seminary in Zadar and for support of six cadets. After his death in 1656, the appointed executors of his last will renounced the office, and according to the law jurisdiction to execute the testament passed to the Venetian magistrate Procuratori di San Marco de supra. These procurators blindly obeyed Venetian legislation on testamentary bequests, and this was the reason why the foundation of the seminary was prolonged. In the existing literature the exact year of the seminary's foundation is still undetermined. However, investigation of the archival material of the magistrate Procuratori di San Marco in Venice revealed that on July 27th, 1669 procurators de supra issued ordinance on work of Latin seminary in Zadar; and after that the seminary started its work. Thus, this date should be considered as a starting/founding date of this educational institution. Analysis and synthesis of the investigated archival documents and relevant literature revealed all the political and social reasons why the opening of the seminary was delayed, and the reasons were related to the contemporary diplomatic relations between the Holy See and Venetian Republic, and thus consequently the Venetian perception about jurisdiction over this institution.

KEY WORDS: Archbishop of Zadar Bernard Florio, Flori's seminary, 17th century, Zadar.